

Wstęp

Oświecenie rozumiane jako nurt kulturalny i intelektualny XVIII wieku pozostaje przedmiotem ożywionej debaty w pierwszej połowie XXI wieku. Świadczą o tym kolejne opracowania, konferencje – jak choćby cykliczne spotkania naukowe organizowane przez czołowe ośrodki akademickie w Polsce – i debaty, w których przejawia się zarówno fascynacja Oświeceniem, jak i jego krytyka. Obszarami, w których zainteresowanie dorobkiem Oświecenia pozostaje ożywione, są filozofia i historia filozofii. Prezentowany tom stanowi zapis rozważań nad spuścizną Oświecenia, ze szczególnym uwzględnieniem myśli filozoficznej oraz aktualności oświeceniowych idei.

Tom otwiera artykuł Leszka Kopciucha zatytułowany *Aktualność Oświecenia według Stevena Pinkera (ze szczególnym uwzględnieniem idei postępu)*. W głośnej publikacji *Nowe Oświecenie. Argumenty za rozumem, nauką, humanizmem i postępem* Pinker argumentuje, że w różnych obszarach życia można zaobserwować dokonujący się postęp. Co więcej, postęp ten można zmierzyć przy użyciu odpowiednich metod nauk empirycznych. Leszek Kopciuch zestawia zaproponowaną przez Pinkera koncepcję postępu z klasycznymi filozoficznymi konceptualizacjami postępu, w których istotną rolę odgrywa między innymi teleologiczny charakter postępu. Na tym tle koncepcja postępu zaprezentowana przez Pinkera ujawnia swój scjentystyczno-pozytywistyczny charakter oraz wydaje się być wynikiem uproszczonego spojrzenia na Oświecenie.

Artykuł Zbigniewa Drozdowicza *Jakobińska wolność opresyjna* stanowi głos w debacie nad kolejnym niezwykle ważnym ideałem Oświecenia, jakim jest wolność. Epoka Oświecenia dostarcza niemało dowodów na to, że „idee w działaniu” przybierają niekiedy nieoczekiwane, nawet paradoksalne, formy. Tak było między innymi z wolnością, która w Oświeceniu, ale także długo przed i długo po nim, przybierała postać wolności opresyjnej. Autor pokazuje, że wolność wprowadzana siłą lub powiązana z różnymi formami przemocy bynajmniej nie była wynalazkiem Oświecenia – miała prekursorów już w czasach starożytnych.

W czasach Oświecenia, zwłaszcza w wydarzeniach Wielkiej Rewolucji Francuskiej, przybrała jednak formę specyficzną, mającą później wielu naśladowców.

Kolejny artykuł *Analityka i metafizyka w teorii estetycznej Johanna Gottfrieda Herdera*, autorstwa Rafała Andrzeja Michalskiego, poświęcony jest głównym założeniom metody analitycznej i jej zastosowaniom w Herderowskiej teorii sztuki i teorii poznania zmysłowego. Tekst koncentruje się nie tylko na estetyce filozoficznej Herdera, ale osadza ją w kontekście historycznym, przywołując pisma Kartezjusza, Gottfrieda Wilhelma Leibniza oraz Alexandra Gottlieba Baumgartena, do których odwołuje się Herder. Autor koncentruje się nie tylko na metodzie analitycznej, ale również na fenomenologii i hermeneutyce historycznej, które składają się na projekt oryginalnej estetyki filozoficznej.

Ostatni z tekstów, których tematyka związana jest z epoką Oświecenia, to tekst Zbigniewa Pietrzaka zatytułowany *Idea „ekonomii przyrody ożywionej” jako próba wyjaśnienia jej jedności, harmonii, ciągłości i stabilności*. Większa część tego tekstu poświęcona jest wprawdzie idei ekonomii przyrody zawartej w dziełach XIX-wiecznego twórcy teorii ewolucji Karola Darwina, jednak autor zajmuje się również ważnym przedstawicielem oświeceniowego przyrodoznawstwa, Karolem Linneuszem, który posługiwał się terminem *oeconomia naturae*. W pracach Linneusza termin ten jest rozumiany inaczej niż w późniejszych pracach Darwina i oznacza rozumne zarządzanie przyrodą przez Boga.

W niniejszym tomie „Humaniora” zamieszczamy również wykład wygłoszony przez prof. przez Marka Szulakiewicza podczas tegorocznego jubileuszu ks. prof. Jana Sochonia, filozofa i teologa, a także poety, a zatytułowany *Filozofia, religia i poezja w poszukiwaniu nieskończoności*. Ponadto w tomie czytelnik znajdzie recenzję obszernej monografii zatytułowanej *Religijność i kościelność dorosłych katolików polskich w latach 1956–2020 na tle przemian cywilizacyjnych i społecznych. Studium socjologiczne*. Autorem tej opublikowanej w 2023 roku monografii jest zmarły w tym roku Józef Baniak, natomiast autorem zamieszczonej recenzji Janusz Mariański.

Sławomir Sztajer